

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ. — Ἡ προϊστορικὴ Μακεδονία, ὑπὸ κ. *W. A. Heurtley*. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Γ. Σωτηριάδου.

Αἱ προϊστορικαὶ ἀνασκαφαὶ αἱ μέχρι σήμερον ἐκτελεσθεῖσαι ἐν τῇ Μακεδονίᾳ εἶναι αἱ ἐξῆς:

Πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης, ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, κατὰ τὰ ἔτη 1917 - 1919:

ΣΕΔΕΣ. ΓΩΝΑ. ΚΑΠΟΥΤΖΙΛΑΡ.

Ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἄξιου καὶ τοῦ Γαλλίκου (Ἐχεδώρου), ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς, κατὰ τὰ ἔτη 1921 - 1926:

ΚΑΛΙΝΟΒΟ. ΚΙΑΝΤΙΡ. ΒΑΡΙΝΟ. ΒΑΡΔΑΡΟΦΤΣΑ.

Ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐν ἔτει 1927:

ΜΠΟΥΜΠΟΥΣΤΙΟΝ.

Ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Σχολῆς ἐν ἔτει 1928:

ΜΟΛΥΒΟΠΥΡΓΟ. ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ.

Προσθετέον νεολιθικὸν στρώμα ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ Ἀμερικανῶν ἀρχαιολόγων ἐν Ὀλύμπῳ, ἐν ἔτει 1928, καὶ τὸ νεκροταφεῖον σιδηροῦ αἰῶνος τοῦ Πάτελε, ἀνασκαφὲν ὑπὸ Ρώσων ἀρχαιολόγων πρὸ τοῦ πολέμου.

Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ ἀκολουθούσῃ ἀνακοινώσει κεντρικὴ Μακεδονία σημαίνει τὰ πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὰς κοιλάδας τοῦ Ἄξιου καὶ τοῦ Γαλλίκου ποταμῶν. Περὶ τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας (δηλ. ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος) δὲν γίνεται λόγος.

Ὁ Νεολιθικὸς αἰὼν. — Κατὰ τὴν νεολιθικὴν περίοδον ὁ πολιτισμὸς τῆς Μακεδονίας ὁμοιάζει παραπολὺ μὲ τὸν πολιτισμὸν τῆς Β' περιόδου ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ. Καὶ τὰ δύο εἶδη τοῦ Θεσσαλικοῦ πολιτισμοῦ, δηλαδὴ ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὸ Διμήνιον, τὸ Σέσκλο καὶ ἐν γένει τὴν ἀνατολικὴν Θεσσαλίαν, καὶ ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν Δυτικὴν, ἔχουν ἀνακαλυφθῆ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ.

Περίοδος Α' τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος. — Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος (3000 περίπου π. Χ.), κατέφκησε τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικὴν πληθυσμὸς προελλθὼν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας — ὡς παράλληλον ρεῦμα τοῦ ἰδίου πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπλημυρροῦσε εἰς τὴν Κρήτην, εἰς τὰς Κυκλάδας, καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν ἀνεκαλύψαμεν τί τοὺς εἴλκυσε εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐπειδὴ ἐν τῷ βαθυτάτῳ στρώματι τοῦ τύμβου τοῦ Βαρδάροφτσα — πραγματικῶς ἐπὶ τοῦ παρθενικοῦ ἐδάφους — εὑρέθησαν ἐκβολαῖδες χρυσοῦ.

Κατὰ τὴν διάρκειαν ταύτης τῆς περιόδου αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας δὲν ἦσαν μὲ τὸ μεσημβρινὸν Αἰγαῖον, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ τὴν Τροίαν καὶ πιθανῶς μὲ τὸν Εὐξείνιον καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ρωσίαν.

Τοῦτο τὸ συμπέρασμα συνάγομεν ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι δὲν εὐρέθηκεν ἀκόμη ἔχνος ὀψιδιανοῦ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψιν ἐν τῷ τύμβῳ Ἀγίου Μάμα λιθίνων ἀξινῶν καὶ ὀστεινῶν κοσμημάτων χαρακτηριστικῶν τῶν τάφων τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας. Τέτοιαι ἀξίναί εὐρίσκονται καὶ ἐν τῇ Τροίᾳ Β'.

Περίοδος Β' τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος. — Κατὰ τὴν Δευτέραν περίοδον τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος (δηλαδή ἀπὸ 2000 μέχρι 1600 π. χ.), ἡ ἱστορία τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ ἡ ἱστορία τῆς Χαλκιδικῆς ἀποκλίνουν ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην. Εἰς τὰ δύο μέρη διεκόπη ὁ Μικρασιατικὸς πολιτισμὸς, ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ κεντρικὴ Μακεδονία ὑπέστη τὴν εἰσβολὴν τῶν Βορείων γειτόνων της, εἰς τὴν Χαλκιδικὴν εἰσέρρευσαν οἱ Μινύαι, ὅπως εἰς ἄλλα μέρη τοῦ Αἰγαίου. Οἱ Μινύαι ἦσαν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ πληθυσμὸς τῆς Τροίας Β', οἱ ὁποῖοι, ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς πόλεως τῶν ὑπὸ ἀγνώστων βερβάρων, κατέφυγαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν ἡδύναντο νὰ ἐπικρατήσουν τῶν ἀρχαιότερων κατοίκων καὶ ἐγκατασταθῶν ἐν τοῖς τόποις των.

Ὡς προερχόμενοι ἐκ Τροίας Β' εἶναι πιστευτὸν ὅτι οἱ Μινύαι ἦσαν Ἰνδο-εὐρωπαϊοὶ καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἱ πρῶτοι φορεῖς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Χαλκιδικὴν.

Ἐξ ἄλλου, ἐν τῇ κεντρικῇ Μακεδονίᾳ πρόκειται μᾶλλον περὶ εἰσόδους βορειοτέρων φυλῶν, ἐπειδὴ συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῆς Μινυεῖας κεραμικῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἐμφανίζονται ἐν τῇ κεντρικῇ Μακεδονίᾳ ἐγγράκατα ἀγγεῖα μὲ διακόσμησιν σπειροειδῶν καὶ μαιανδροειδῶν ταινιῶν, γνωστῆν ἐν τῇ Σερβίᾳ καὶ ταῖς περὶ τὸν Δούναβιν χώραις. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὅτι αὐτὸς ὁ ρυθμὸς ἐξειλίχθη αὐτοφυῶς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ἐκ τῆς ἐντοπίου ἐγχαράκτου κεραμικῆς τῆς παρελθούσης περιόδου.

Ὅπως δὴποτε, εἶναι σημειωτέον τὸ γεγονός ὅτι οὔτε ἐν τῇ κεντρικῇ Μακεδονίᾳ οὔτε ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἐξέλιπον ἐντελῶς χαρακτηριστικὰ τινα εἶδη τῆς κεραμικῆς τῆς προηγούμενης περιόδου, ὥστε ἐπιτρέπεται νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐν μέρος τοῦ ἀρχαιότερου πληθυσμοῦ ἔμεινεν εἰς τὸν τόπον, ἀναμιχθὲν μὲ τοὺς νέους κατακτητὰς.

Ἄλλοι ὅμως, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, κατέφυγαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν γενόμενοι οὕτω δημιουργοὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Γ' Θεσσαλικῆς περιόδου.

Καὶ τούτων τῶν μεταναστῶν εὐρίσκονται τὰ ἔχνη εἰς διάφορα μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἄλλου, π. χ. εἰς τὸ Λιανοκλάδι, τὸν Ὀρχομενόν, τὸν Θέρμον, τὴν Λευκάδα καὶ βραδύτερον εἰς τὸ Μπουμπούστιον, μεταξὺ Χρούπιστας καὶ Ἀνασελί-

τσης, ἐν τῇ δυτικῇ Μακεδονίᾳ. Συμπεραίνομεν ὅτι γενόμενοι νομάδες διεσκορπίσθησαν καθ' ὅλην τὴν βορείαν καὶ μέσην Ἑλλάδα, ἀμφοτέρωθεν τῆς Πίνδου. Σημειωτέον ὅτι αἱ περιπλανήσεις των συμπίπτουν κατὰ μέγα μέρος μὲ τὰς περιπλανήσεις τῶν Δωριέων, τὰς ὁποίας περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος.

Περίοδος Γ' τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος.—Ἐν τῇ τρίτῃ περιόδῳ τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος, (1600—1100 περίπου π. Χ.), ἐπανελήφθησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας. Ἐμφανίζονται εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη ὅμοια ἀγγεῖα κοσμούμενα διὰ ποικιλιμάτων γεωμετρικῶν ἀμαυροῦ χρώματος, τὰ ὁποῖα ἐπαναφέρουν, κατὰ μέγα μέρος, τὴν ἐγγάρακτον διακόσμησιν τῆς προπαρελθούσης περιόδου. Φαίνεται ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας εἶχεν ἀναγεννηθῆ τὸ ἀρχαιότερον στοιχεῖον τοῦ πληθυσμοῦ, ἢ μᾶλλον ὅτι ἡ συγχώνεσις τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ νεωτέρων κατοίκων εἶχε γίνεи τελειότερα. Ὀλίγον βραδύτερον (δηλαδὴ 1350 περίπου π. Χ.), ἔφθασαν οἱ Μυκηναῖοι καὶ ἐπόικισαν τὰ παράλια.

Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν τῷ τύμβῳ Βαρδαρόφτσα, εἰς βάθος 10 μέτρων, τὸ ὅποῖον ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου, (δηλαδὴ 1600 π. Χ.), εὐρέθησαν ἐκβολάδες σιδήρου, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ἡ ἐκμετάλλεσις τοῦ σιδήρου ἦτο γνωστὴ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ πρὸ τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν Μυκηναίων, καὶ ὅτι ὁ σίδηρος, σπάνιος ἀκόμη καὶ πολῦτιμος, εἴλκυσε τοὺς Μυκηναίους ἐμπόρους εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου (1150 περίπου π. Χ.), ἐπέδραμον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξιου βάρβαροι προερχόμενοι ἐκ τῶν περὶ τὸν Δούναθιν χωρῶν, πιθανῶς τῆς Οὐγγαρίας. Ἐν τοῖς τύμβοις Βαρδαρόφτσα καὶ Βάρδινο ἐν τεφρωμένοις στρώμασιν, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν εἰς τὸ τέλος τῆς ὑστερομυκηναϊκῆς ἐποχῆς, εὐρέθησαν τὰ χαρακτηριστικὰ ἀγγεῖά των, δηλαδὴ λεκάναι μὲ βραδωτὰ χεῖλη, ἀμφορεῖς καὶ κύπελλα μὲ αὐλακισμένας πλευράς. Ἡ διάρκεια τῆς διαμονῆς των ἐν τῇ Μακεδονίᾳ δὲν ἦτο μακρὰ, ἀλλὰ ἡ ἐπιδρομὴ των ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν ἐντοπίων νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀκολουθοῦντες τὰ ἕχη τῶν προγόνων των.

Ἡ συγκέντρωσις ὄλων τούτων τῶν ἐκτοπισθέντων Μακεδόνων, τοὺς ὁποίους συνώδευσαν (ὡς φαίνεται) αἱ συγγενεῖς φυλαὶ ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄλνιᾶκμονος, ἀποτελεῖ ἴσως τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς εἰσβολῆς τῶν Δωριέων πρὸ τῆς τελικῆς μεταναστεύσεώς των εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Περίοδος Δ' ὁ σιδηροῦς αἰῶν.—Ἐκ τῆς κεραμεικῆς συμπεραίνομεν ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος (δηλαδὴ 1100 π. Χ.), ὁ πρῶν πληθυσμὸς (ἐκεῖνοι τοὐλάχιστον οἱ ὁποῖοι δὲν κατέφυγαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν), ἐπέστρεψαν εἰς τὰ κατεστραμμένα χωρία των καὶ ἀνοικοδομήσαντες αὐτὰ ἐξηκολούθησαν τὴν ἀγρο-

τικὴν ζωὴν των, ἢ ἐκλιπόντων τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων ἢ συγχωνευθέντων μετὰ τοὺς Μακεδόνας. Αἱ σχέσεις Μακεδονίας μετὰ τὸ Αἰγαῖον δὲν ἐπανελήφθησαν ὅμως πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑλλήνων ἀποίκων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἐξ ἄλλου, τὰς βαθμίδας τῆς Ἑλληνικῆς εἰσδύσεως εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν ἀπεικονίζουν πολλὰ τεμάχια Ἑλληνικῶν εἰσαγομένων ἀγγείων εὐρεθέντων ἐν τοῖς τύμοις Βαρδαρόφτσα καὶ Βάρδινο, τῶν ὁποίων τὰ ἐνωρίτερα εἶναι Κορινθιακὰ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος, τὰ δὲ τελευταῖα Ἑλληνιστικά.

Ἐπίλογος. — Ἐκ τούτων τῶν ἀνασκαφῶν συναγομέν μετὰ πάσης ἐπιφυλακτικότητος τὰ ἐξῆς γενικὰ συμπεράσματα.

1ον Τὸ γνωστὸν χρονολογικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον παραδέχονται οἱ ἀρχαιολόγοι διὰ τὴν Κρήτην, διὰ τὰς Κυκλάδας καὶ διὰ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἰσχύει καὶ διὰ τὴν Μακεδονίαν.

2ον Ἡ ἀνάπτυξις τῆς προϊστορικῆς Μακεδονίας εἶναι παράλληλος μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Αἰγαίου, μετὰ τὸ βόρειον ἡμισυ τοῦ ὁποίου συνδέεται στενῶς, καὶ ἐπομένως ἡ Μακεδονία πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς μέλος, ἂν καὶ κάποτε κεχωρισμένον μέλος, τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ. Δὲν ὑπέστη ὅμως κατ' εὐθεῖαν τὴν ἐπιρροὴν τῆς Κρήτης. Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως ἤτο μᾶλλον ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς βορειότερους γείτονάς της, τῶν ὁποίων ὑπέστη τοῦλάχιστον μίαν καὶ πιθανῶς δύο εἰσβολάς. Ἡ ἐπιρροή των ὅμως δὲν ἦτο οὔτε σοβαρὰ οὔτε διαρκής.

3ον Τὰ ἀρχαιολογικὰ ἐξαγόμενα ἐνισχύουν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἑλληνες, ἐπειδὴ, ἂν παραδεχθῶμεν τὴν κοινὴν γνώμην ἐπιστημόνων ὅτι ἡ δημιουργία τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἀναμίξεως τῶν Ἰνδο-ευρωπαϊκῶν Μινυῶν μετὰ τὸν ἀρχαιότερον πληθυσμόν, εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ οἱ Χαλκιδεῖς ἔγιναν Ἑλληνες κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον.

Διὰ τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν τὸ ζήτημα εἶναι ἄλλο, ἐπειδὴ ἡ ἐπιρροή των Μινυῶν ἐκεῖ ἦτο πολὺ ἀσθενής — ἢ ἔνεκα τοῦ συντηρητικοῦ χαρακτῆρος τοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως βορειότερων φυλῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπομένης περιόδου (1600 π. Χ.), ἐνώθησαν πάλιν ἡ κεντρικὴ Μακεδονία καὶ ἡ Χαλκιδική, ὅπως παρετηρήσαμεν, ὥστε εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν δύο πολιτισμῶν ἔγιναν τότε Ἑλληνες καὶ οἱ κάτοικοι τῆς κεντρικῆς Μακεδονίας καὶ παρεδέχθησαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Καὶ δὲν εἶναι ἀδύνατον ὅτι βραδύτερον οἱ Μυκηναῖοι, τῶν ὁποίων οἱ συνοικισμοὶ ἦσαν πολλοὶ καὶ σπουδαῖοι, συνετέλεσαν νὰ γενικεύσουν τὴν γνώσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐν τῇ κεντρικῇ Μακεδονίᾳ.

* Ὅστε, ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς ἀπόψεως, δὲν ὑπάρχει ἀντίρρησις πρὸς τὴν ἀξίωσιν

τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων ὅτι ἦσαν Ἕλληνες οὔτε πρὸς τὴν γνώμην τῶν νέων ἐπιστημόνων ὅτι ἡ γλῶσσά των ἦτο Ἑλληνική.

Αἱ ἀνασκαφαὶ αἱ μέχρι σήμερον ἐκτελεσθεῖσαι πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐνδεικτικαὶ μᾶλλον παρὰ ἀποδεικτικαί. Μόνον ἀνασκαφαὶ μεγαλύτερας ἐκτάσεως θὰ διαφωτίσουν ἡμᾶς τελικῶς ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῶν ἀναφερομένων ἐδῶ, δηλαδὴ τῆς προελεύσεως τῶν Μινυῶν, τῶν Δωριέων καὶ ἐν γένει τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὅλων ὁμως τούτων τῶν προβλημάτων, εἶναι ἡ πεποίθησίς μου ὅτι ἡ Μακεδονία ἔχει τὸ κλειδί.

Ὁ κ. Σωτηριάδης παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς: Ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω ὀλίγας λέξεις εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Heurtley, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ παρουσιάσω εἰς ὑμᾶς.

Τὰ ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας, διότι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν οὐκ ὀλίγον διαφωτιστικὰ ἐνὸς κεφαλαιώδους ἐπιστημονικοῦ ζητήματος, ἀποβλέποντος εἰς τὴν ἐθνικότητα τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς φυλῆς.

Ἡ ἐπιστήμη ἐφρόντισε πολλάκις ἤδη νὰ πραγματευθῆ αὐτὸ καὶ νὰ ὀδηγήσῃ διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τὴν ἀντίληψίν του κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἑλληνικότητος τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' ἡ αὐτὴ ἐπιστήμη ἐπιμένει ἀκόμη νὰ ζητῆ νέα καὶ νέα πάντοτε πειστήρια περὶ τοῦ θέματος. Καὶ ἐν τῇ σπάνει τῶν περὶ αὐτοῦ πηγῶν ἐρωτᾷ ἀπὸ τίνος, μὴ τυχὸν ἡ πολλάκις τόσον ἀποκαλυπτικὴ ἀποδειχθεῖσα θαυματουργὸς ἀληθῶς σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου δύναται νὰ ἐφοδιάσῃ αὐτὴν διὰ νέων στοιχείων πρὸς εὑρεσιν τῆς ζητουμένης ἀληθείας.

Πρόσφατον ὅλως διόλου καὶ πλούσιον εἶναι τὸ ὑλικόν, ὅπερ μετὰ τὸν κ. Stanley Casson παρέχει νῦν ὁ κ. Heurtley, διὰ τοῦτο δὲ καὶ πλείστον ἐνδιαφέρον.

Ὁ κ. Heurtley θὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐρεῦνας του ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ πεδίου, ἐξ ἄλλου ὁμως σημείου, ἤρχισεν ἐκεῖ ἤδη μία ἀντίστοιχος ἐργασία καὶ ἀπὸ ἡμᾶς γινομένη.

Διότι ἐνῶ ὁ φίλος ἐρευνητὴς ζητεῖ νὰ ἀναγνώσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας ἐπάνω εἰς τὰ τρανὰ μαρτύρια αὐτῆς, τὰ λείψανα τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ της ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ γενέσεως διὰ τρισχιλίων ἰσως ἐτῶν μέχρι τῆς αὐγῆς πλέον τῶν ἱστορικῶν χρόνων, διὰ νὰ βεβαιώσῃ, ὅ,τι ἀκριβῶς ἀναμφισβήτητα μόνον ἐξαγόμενα τῆς ζητήσεώς του ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν νὰ πιστεύῃ, ὅμοιόν τι ζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ πιστοποιήσωμεν — ἂν εὐρωμεν ἔννοεῖται τὰ μαρτύρια! —, κινούμενοι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐρέυνης ἀναδρομικῶς.

Ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται εἰς τὸ Δίον τῆς Μακεδονίας, περὶ τοῦ ὁποίου πρὸ ἡμερῶν λόγος τις ἔγινε πρὸς ἡμᾶς ἐναυθα. Ἐκεῖ ἤρχισαμεν ἀπὸ πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων, τῶν Ῥωμαϊκῶν, κατευθυνόμενοι πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἄνω πάντοτε, διὰ νὰ ἀνεύρωμεν τὰ σωθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου λείψανα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχαίου Μακεδονικοῦ λαοῦ, μέχρι τῆς πρώτης εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν. Γνωρίζεται δὲ πῶς γίνεται τοῦτο καὶ ποίου εἶδους εὐρήματα, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης βαδίζοντες, στο-

χαζόμεθα ὅτι θὰ συναντήσωμεν· ἀλλὰ καὶ πόθεν λαμβάνοντες τὸ θάρρος μας ἀναμένομεν αὐτὰ μετ' ἀγαθῆς ἐλπίδος.

Ἐπιβλέψατε ἄρα τὴν τύχην! λοιπόν, ὡς ἀναφωνήσωμεν. Διότι εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς μακρᾶς σήραγγος, πρὸς τὸ ὁποῖον σπεύδομεν νὰ συναντηθῶμεν ἐκάτερος ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ σημείου ἀναχωρῶν, πρέπει νὰ προσδοκῶμεν, ὅτι καὶ γρήγορα θὰ συναντηθῶμεν.

Ὁ κ. Κτενᾶς εἰς ἐρώτησιν τοῦ κ. Σωτηριάδου σχετικὴν δὲ πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἔρευναν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ παλαιολιθικοῦ ἀνθρώπου, λέγει τὰ ἑξῆς:

Ἡ ἔρευνα αὐτὴ ἀνήκει κυρίως εἰς εἰδικούς ἐπιστημονικούς κλάδους, τὴν ἀνθρωπολογίαν καὶ τὴν παλαιοντολογίαν. Ὡς πρὸς τὴν γεωλογικὴν ἄποψιν τοῦ ζητήματος ἐπιθυμῶ νὰ παρατηρήσω, ὅτι θαλάσσια καὶ ὑφάλμυρα στρώματα, σύγχρονα δὲ πρὸς τὸν παλαιολιθικὸν ἄνθρωπον, εἶναι ἤδη γνωστὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μάλιστα δὲ οἱ κ. κ. Jousseaume καὶ Depéret ἀπέδειξαν, ὅτι ἀποθέσεις σχηματισθεῖσαι κατὰ τὸ Καλάβριον καὶ τὸ Σικέλιον ἐπεκτείνονται καθ' ὅλην τὴν τάφρον τοῦ Κορινθιακοῦ-Σαρωνικοῦ. Καθὼς ἐτόνισα ἤδη ἀλλαχοῦ (*Πρακτικά Ἑλλ. Ἀνθρωπολογικῆς Ἐταιρείας*, συνεδρίασις 7 Δεκεμβρίου 1925), τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀποδεικνύουν, ὅτι εἰς τὰς παρακειμένας χερσαίας ζώνας καὶ ἰδίως εἰς τὰ ἐντὸς τῶν ἀσβεστολίθων παραθαλάσσια σπήλαια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὑπήρχον γεωγραφικαὶ συνθήκαι ἀνάλογοι πρὸς τὰς παρουσιαζομένας ἀλλαχοῦ, ὅπου συναντῶμεν ὁσὰ ἀνθρώπινα. Ἡ προσοχὴ ἐπομένως, προσέθετον τότε, τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων δεῖν νὰ στραφῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν μὲ μεγάλαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας. Ὅσα προϊστορικοῦ ἀνθρώπου ἔχουν σημειωθῆ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ κ. Σκούφου (*Comptes rendus du Congrès International d'Archéologie*, Athènes, 1905, σ. 231), μόνον εἰς τὰ νεώτερα στρώματα τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοουπόλεως.

Ὁ κ. Κεραμόπουλλος λαθῶν ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἀνακοινώσεως τοῦ κ. Heurtley, ὁμιλεῖ περὶ τινῶν τεκμηρίων ἀποδεικνυόντων τὴν ἐκ τῆς Μακεδονίας διάδοσιν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἐγκατάστασιν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Δωριέων κατὰ τὴν ἀπὸ βορρᾶ κάθοδον αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΑ.—Der Oberlias in der Umgebung des Comersees*

von H. Max K. Mitzopoulos und Carl Renz. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κωνστ. Α. Κτενᾶ.

II. Die oberliassische Cephalopodenfauna

von H. Max K. Mitzopoulos.

Das von C. Renz in den oberliassischen Ablagerungen der Alta Brianza und des Alpenrandes zwischen Erba und Como gesammelte

* ΜΑΞ Κ. ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ Κ. ΡΕΝΤΣ. — Τὸ ἀνώτερον Λιασίον εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λίμνης τοῦ Como. — II. Τὰ κεφαλόποδα τοῦ ἀνωτέρου Λιασίου. — Ἀνεκοινώθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 10 Ἰανουαρίου 1929.